

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

На основу члана 231. став 1. алинеја 17. и члана 278. Статута Факултета, Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду нас је на својој XVI редовној седници, одржаној дана 21.12.2023. године, изабрало у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације *Баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору*, коју је предала докторандкиња Ана Кнежевић. Пошто смо прегледали и анализирали добијену дисертацију, подносимо Већу следећи извештај.

Основни подаци о кандидату и дисертацији

Ана Кнежевић је рођена у Крушевцу 1993. године, а основну и средњу школу завршила је у Брису. На Филозофском факултету Универзитета у Београду завршила је основне студије историје уметности (2011-2015, завршни рад: *Екранизација историје уметности: Цивилизација – лични поглед Кенета Кларка*), као и мастер студије историје уметности (2015-2016, мастер рад: *Историја уметности као дисциплина у доба сајбер културе*). Докторске студије историје уметности уписала је школске 2019/2020 године, при Семинару за музеологију и херитологију Одељења за историју уметности Филозофског факултета у Београду. Од 2020. до 2023. године била је стипендисткиња Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије. Од 2023. године запослена је у звању кустоса у Музеју афричке уметности у Београду, након дугогодишњих пројектних активности везаних за ту установу. Поред академског и научног истраживачког рада у контексту докторске дисертације, кандидаткиња је у оквиру делатности Музеја афричке уметности реализовала више стручних ауторских и коауторских изложби, студијских путовања, као и низ каталожких и критичких текстова.

Испунивши све претходне обавезе предвиђене програмом докторских студија, кандидаткиња је почетком 2022. године успешно одбранила предлог теме докторске дисертације под насловом *Баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору*, под менторством проф. др Милана Попадића. Веће научних области друштвено-хуманистичких наука Универзитета у Београду, на седници одржаној 29. марта 2022. године, прихватило је тему и одредило проф. др Милана Попадића за ментора. Током израде дисертације нарочиту потврду

истраживачког приступа и постигнутих резултата, кандидаткиња је добила објављивањем рада „Кад интернет мим постаје наслеђе: проблем методологије баштињења и формирања културног памћења у сајбер простору“, публикованог у угледном међународном часопису *Гласник Етнографског института САНУ* (71, св. 2, 2023, стр. 275-298) и вреднованог у категорији M23.

Крајем 2023. године кандидаткиња је предала коначни рукопис докторске дисертације *Баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору*. Рукопис је укупног обима 236 страна рачунарски уређеног текста у складу са *Општим правилима за писање и обликовање докторске дисертације* Универзитета у Београду. Поред расправног текста, дисертација садржи 101 илустрацију, списак литературе и илустрација, табеларни приказ коришћених интернет извора, биографију ауторке, као и обавезне прилоге предвиђене *Општим правилима: Изјаву о ауторству, Изјаву о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада, те Изјаву о коришћењу*.

Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања кандидаткиња одређује као *баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору*, смештајући га у општи истраживачки оквир преиспитивања основних музеолошких функција попут заштите, истраживања и комуникације баштине у домену интернет културе, при чему тежиште ставља на нарочите визуелне садржаје које назива „интернет амблематиком“. Утемељујући им порекло у препознатљивим формама из традиционалне историје уметности, том синтагмом кандидаткиња означава визуелни феномен *интернет мима* као дела *online* популарне културе, који својом формом и структуром припада амблематском наслеђу (подсетимо, у историји уметности амблем је фигура која се, попут интернет мима, састоји од пиктограма – *imago*, наслова – *inscriptio*, и коментара – *subscriptio*). Тај савремени ликовни феномен доведен је у везу са проблемима процеса баштињења, као и дефинисањем проблема јавне меморије у сајбер простору. Истраживање је спроведено на основу одабраног корпуса мимова створених и дељених у другој деценији 21. века, када се уочава експанзија и велика популарност ових интернет феномена, а с нарочитим тежиштем на оне који се на различите начине везују за историју и садашњост Србије и региона.

Као опште циљеве истраживања кандидаткиња је одредила увођење расправе о феномену интернет наслеђа у домен музеологије и херитологије, као науке о наслеђу, те иницирање питања *синхроног стварања и очувања* наслеђа, као и дијалектичког и дијакхронијског посматрања *културе памћења технологије и културе памћења технологијом* у укупном процесу бриге о баштини. Такође, као циљ истраживања кандидаткиња препознаје и допринос студијама визуелне културе, амблематике и историје уметности, препознавањем амблематске структуре у широко распрострањеном интернет миму. Поред тога, истраживање кроз полемички коментар доприноси и актуелним расправама потенцијалне дефиниције *уметности мима*

истичући његову припадност пре свега популарној, народној, вернакуларној култури и наслеђу свакодневице.

Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У свом истраживању, кандидаткиња је пошла од седам хипотеза, формулисаних тако да се крећу од преиспитивања општих музеолошко-херитолошких премиса, па до формулисања прагматичних исхода процеса баштињења у сајберу простору.

Прва гласи: *Основне музеолошке функције попут начина сакупљања, чувања и комуницирања наслеђа измењене су појавом интернета и утицајима сличних функција попут архивирања, складиштења, очувања података у сајбер простору.* Та хипотеза истраживање усмерава ка реинтерпретацији основних музеолошких функција међу којима се издвајају очување и комуницирање баштине у савременој култури памћења повезаних са специфичним карактером интернет наслеђа, односно са његовим утицајем на савремене начине на које се баштина чува и комуницира.

Друга поставља питање да ли ако се *архив као једна од основних институција памћења редефинише појавом интернета тако што утиче на стварање временских уместо просторних архива и тиме мења традиционалне вештине и начине културног памћења.* У основи те запитаности јесте став да је традиционално схваћен архив пре свега просторни архив, чије се просторно одређење на интернету трансформише у временску категорију када је реч о начинима, процесима и механизмима чувања података, те да интернет реалност, односно, физичко ограничење глобално умрежених рачунара услед недостатка простора, привилегује временске архиве, тј. ограничен рок трајања одређеног архивирања и тиме доприноси реконтекстуализацији вештина и начина памћења.

Трећа хипотеза усмерава на последице најављених редефиниција из претходних претпоставки и уводи проблем „интернет амблематике“: *У савременој култури памћења је услед појаве интернета истакнута потреба синхроног стварања наслеђа и његовог памћења, чиме су одређене и основне карактеристике баштињења интернет амблематике.* Отуда и у четвртој хипотези (*Наслеђе интернет комуникације је сведочанство убрзане смене генерација памћења и промене временских и просторних оквира сећања*), а ослањајући се на концепт комуникативног и генерацијског памћења (генерације које су способне да деле комуникационо искуство и да се притом разумеју), кандидаткиња претпоставља да се анализом интернет амблематике може приказати убрзање смене генерације и промена временско-просторних оквира одређене „генерације памћења.”

Пета хипотеза ову запитаност смешта у контекст уметности и визуелне културе: *У теорији уметности и визуелне културе, дефиниција и функција интернет мима мање одговара дефиницији и функцији уметности (нео)авангарде, а више популарној/народној/усменој култури, вернакуларном изражавању.* Подсећајући да феномен интернет мима својом формом неретко у историографији подсећа на различите (нео)авангардне уметничке праксе, кандидаткиња претпоставља да се исходишта овог феномена могу наћи пре у различитим формама популарне, народне,

усмене или вернакуларне културе него формама „високе” културе и уметности. Ако је то заиста тако, онда кандидаткиња оправдано износи и наредну, шесту, претпоставку: *Просторно-временске оквире комуникативног памћења одређених генерација могуће је препознати на основу популарне online културе*. Оквир у коме се тражи потврда ове хипотезе јесте став да се *online* популарна култура препознаје као култура настала „одоздо”, односно као популарна култура одређених генерација која постаје адекватан простор за проналажење сведочанстава о специфичностима формирања, очувања и комуницирања интернет наслеђа.

Коначно, седма хипотеза, поставља питања последица ових процеса. Она гласи: *Сајбер простор као домен баштињења популарне културе убрзава ефемерност њене појаве*. Кандидаткиња полази од става да интернет као медиј брисањем/ограничавањем рока трајања података увећава ефемерност иначе краткотрајног и фрагилног корпуса популарне културе, чиме се нужно отвара и питања баштињења тих аспеката културе.

Кратак опис садржаја дисертације

Кандидаткиња је истраживање структурирала у четири поглавља, омеђена *Уводом* и *Закључним разматрањима*. У уводном делу представља се предмет и циљ истраживања, као и методологија која ће бити коришћена у раду. Препознајући значај јавне меморије за истраживања у домену музеологије и херитологије, кандидаткиња позиционира и интернет као део јавне меморије, те одређује сегмент визуелне интернет културе који ће бити анализиран.

Прво поглавље *Интернет мим у академским истраживањима: проблем дефиниције и преглед приступа*, наставак је уводних разматрања и обрађује порекло мимова и феномен њихове опште популарности и распрострањености. Отуда се нужно постављају питања у вези са академским контекстима и истраживачким приступима интернет мимовима. На то се надовезују позиције естетике, поетике, али и политике интернет мимова, као и интернет комуникације као „нове врсте писмености“, што води тумачењу мима као вернакуларне уметности интернета и амблема популарне културе.

Друго поглавље *Баштина мимова и протомимови: од амблематике, преко формуле патоса и дијалектичке слике до (нео)авангардних тенденција* утврђује предмет истраживања у домену визуелне културе, препознајући историјске претходнике, као и савремене аспекте појављивања. У том контексту успоставља се веза амблематске и мим културе, истичу се њихове формално-ликовне сличности и разлике, утицаји у домену (формалног и неформалног) образовања, као и у сфери уметности и културе. Отуда проистиче и формулација „интернет амблематике“ као синтагме која омогућава јасније (међу)препознавање традиционалних феномена везаних за амблематску традицију и савремену интернет културу. Посебан значај овом поглављу дају студије случајева у историји уметности познатих тумачења визуелне културе, али сада у новом контексту, где се историјски феномени идентификују као протоформе савремене „мим-културе“.

Треће поглавље *Кад мим постаје наслеђе: контекст и типови културног памћења у сајбер простору*, ослоњајући се на доприносе претходних поглавља,

разматра питања проблема продужетака човековог памћења и медијске археологије, активне и пасивне сајбер меморије, новог и старог у сајбер времену и сајбер простору памћења, те генерације памћења у сајбер простору, као и убрзања генерација сећања, што води ка нарочитој сајбер носталгији. Све те теме утврђују интернет као интригантан и неистражен медиј у оквирима музологије и херитологије, па се зато трага за његовим музеалним одликама. Брзина, промењивост, нарочита синхроност стварања и очувања наслеђа у контексту интернет културе, стављају пред процесе баштињења и музеализације нарочите изазове, а пре свега у вези са темом наредног поглавља.

Четврто поглавље *Проблем културног памћења у сајбер простору: временске архиве и сајбер складишта*, полазећи од ставова изнесених у претходним одељцима, разматра суштинска питања у вези са процесом баштињења и музеализације: селекцију, архивирање, заштиту и представљање „интернет амблематике“. Специфичност дигиталног садржаја нужно намеће и специфичан приступ предмету баштињења, али са друге стране, кандидаткиња указује да се и те „нарочитости“ могу довести у везу са историјским моделима музеалне делатности (попут кабинета чудеса, театра меморије и сл.). Такође, поглавље доноси и расплете студија случајева започетих при почетку дисертације. На тај начин, непосредно пре закључних разматрања, заокружује се и једна од централних тема истраживања: могућност историографских и значењских паралела које граде „интернет амблематику“.

У *Закључним разматрањима* сумирају се резултати постављања интернет мимова за предмет истраживања у оквиру музеологије и херитологије и историје уметности и указује се на повезаност са историјским периодима и различитим уметничким тенденцијама, као и са новонасталим дигиталним фолклором заснованим на корисничком искуству лаке доступности и широке и брзе употребе.

На крају, треба истаћи да вредан аспект садржаја дисертације јесу и прилози дати уз расправни текст. Поред уобичајених спискова литературе и илустрација, дат је и „Табеларни преглед домаће мимотеке“, што представља (само по себи) нарочит допринос организацији и систематизацији знања о теми која је обрађивана у истраживању.

Остварени резултати и научни допринос

Докторска дисертација *Баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору* Ане Кнежевић значајно проширује домен истраживачког поља музеологије и херитологије, као и историје уметности. До сада недовољно истражени феномен интернет наслеђа се препознају као део савремених тенденција очувања баштине и отвара значајан истраживачки оквир за студије *будуће баштине*. Такође, кроз анализу формалних одлика мимова доприноси се научној полемици о дефиницији, анализи и статусу мима као савременог визуелног феномена. Тако, смештајући у контекст процеса баштињења преплет искуства амблематске традиције, интернет визуелне културе и популарног, духовитог, вернакуларног начина изражавања у ситуацији интернет комуникације, кандидаткиња остварује проширење

музеолошко-херитолошког разумевања појма баштине, као и начина савременог ликовног изражавања и његовог архивирања. У том смислу, а имајући на уму традиционални културно-историјски модел рецепције баштине, нарочито су значајни резултати постигнути испитивањем *синхроног стварања и очувања наслеђа*, и дијалектичког и дијахронијског посматрања *културе памћења технологије и културе памћења технологијом* у укупном процесу бриге о баштини. Захваљујући нарочитости теме, али и темељном и систематичном истраживању извора, те пажљивом одабиру и анализи студија случајева, рад доприноси и међугенерациском разумевању и комуникацији како у ужој научно-академској, тако и широј друштвеној заједници.

Објављени и саопштени резултати који чине део докторске дисертације

Теоријско-методолошке резултате истраживања кандидаткиња је представила у оригиналном научном раду под насловом „Кад интернет мим постаје наслеђе: проблем методологије баштињења и формирања културног памћења у сајбер простору“, објављеном у међународном часопису *Гласник Етнографског института САНУ* (71, св. 2, 2023, стр. 275-298), вреднованом у категорији М23. Кроз анализу методологије баштињења интернет мимова, рад се бави формирањем будућег мим наслеђа, оквирима културног памћења у сајбер простору, редефинисањем сећања и заборављања у панеморијским тенденцијама онлајн пројеката очувања наслеђа. Поред тога, кандидаткиња је резултате истраживања презентовала и на *Шестој годишњој конференцији музеологије и херитологије* (Универзитет у Београду – Филозофски факултет, 6-7. децембар 2023), обрађујући тему „Наслеђе визуелне културе и уметности у интернет мимовима: од амблематике до (нео)авангардних тенденција“. У излагању је дата прегледна и јасна синтеза (заснована на закључцима другог поглавља докторске дисертације) споне традиционалне хуманистичке визуелне културе и теоријских и практичних експериментисања са ликовним наслеђем у двадесетом веку. Излагање ће у целости бити објављено у *Зборнику радова са Шесте годишње конференције музеологије и херитологије* током 2024. године.

Закључак

Докторска дисертација *Баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору*, кандидаткиње Ане Кнежевић оригинално је и самостално научно дело, реализовано у потпуности према одобреној пријави. Садржај дисертације уређен је тако да његова структура одговара постављеним циљевима, следу у доказивању хипотеза и међусобном проверавању теоријских и практичних (на изабраним студијама случајева) исхода истраживања. Постигнути резултати доприносе проширењу истраживачког поља музеологије и херитологије, као и историје уметности, развијајући традиционалне и препознатљиве теоријске премисе баштињења визуелне културе у смеру адекватном за разумевање доминантних феномена који припадају савременој интернет и сајбер култури.

На основу свега претходно наведеног, закључујемо да су се стекли услови за јавну одбрану докторске дисертације под називом *Баштињење интернет амблематике и проблем културног памћења у сајбер простору*, кандидаткиње Ане Кнежевић.

У Београду,
08.03.2024.

Чланови комисије:

др Предраг Драгојевић, редовни професор,
Одељење за историју уметности, Филозофски факултет у Београду

др Милица Божић Маројевић, ванредни професор,
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Никола Крстовић, ванредни професор,
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Милена Јокановић, научна сарадница,
Универзитет у Београду – Филозофски факултет

др Манојло Маравић, ванредни професор,
Универзитет у Новом Саду – Академија уметности